

Ключевые слова: профессиональная деятельность, методические разработки, развитие хорового искусства, А. Мархлевський.

The article highlights the professional activities of Anatolii Tseriliiovych Markhlevskiy in the cultural environment of Ukraine in 80s of the 20th century. It presents methodological guide which formulates a set of creative principles, the author's professional methods, that later influenced establishment and development of choral art of the 20th century.

Key words: professional activity, methodical developments, development of choral art, A. Markhlevskiy.

УДК 372.3(477)

Садовенко С.М.,

*старший науковий співробітник,
завідувач кафедри академічного та естрадного
вокалу Інституту мистецтв
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розкрито проблему етнонаціонального виховання як чинника формування основоположних культурних цінностей особистості. Показано, що одним із провідних напрямів виховної роботи є родинне національне виховання, що трактується як природний процес, в якому батьки мають виконувати роль головних вихователів протягом усього

життя дитини. Зауважено, що родинне виховання має значний вплив на демократичне становлення держави, зокрема реалізацію механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Ключові слова: *етнонаціональне виховання, родинне виховання, культурні цінності, виховна робота, формування, особистість.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Проблема етнонаціонального виховання у сьогодення, формування на його засадах основоположних культурних цінностей є нині *актуальною*. Адже мораль, культурні цінності, традиції не надаються у спадок, — вони виховуються. Виховання є основою морально-духовного розвитку особистості. Григорій Сковорода підкреслював, що першою суспільною необхідністю є виховання. В усьому світі воно розглядається як невід’ємна частина соціокультурного середовища, в якому існує особистість. «Камінь шліфують, а людину виховують»; «Якщо твої плани розраховані на рік — сій жито, якщо твої плани розраховані на десятиліття — саджай дерева, якщо твої плани розраховані на віки — виховуй дітей» — так говорить народна мудрість.

Вихованість — це відповідність поведінки людини моральним нормам і культурним цінностям конкретного соціуму, загальнолюдським духовним принципам. У свідомості українського народу поруч з божественним культом землі, води, хліба, живе віками і успадковується із покоління в покоління культ роду, сім’ї, оскільки саме в родині дитина пізнає оточуючий її світ, в сім’ї проходить її громадянське становлення, формуються основоположні національні цінності, світогляд, естетичні смаки, виховується мораль, відношення до праці, становлення до людей тощо.

У виховному процесі нашого народу особлива місія належить батькам та родині. «Батько не той, хто породив, а той, хто спорядив», «Не та мати, що народила, а та, що виховала», «Умів дитину породити, умій і навчити», — підкреслює етнопедagogічна мудрість нашого народу. Зауважимо, що в українському фольклорі значення слів «виховувати» і «навчати» вживаються майже рівнозначно: «Ой там в саду, у садочку научала мати дочку», «Наступила, чорна хмара,

наступає сила, навчає бідна вдова єдиного сина». У Тараса Шевченка теж знаходимо: «А мати хоче научати, так соловейко не дає».

Грунтуючись на основах етнонаціонального виховання, Державна національна програма «Освіта ХХІ століття» маніфестує: «В основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності і єдності поколінь. Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це — основа, передумова підвищення активності навчання та виховання».

«Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій: Концепція національної системи виховання (1996); Концепція національно-патріотичного виховання (2009); Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр.; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). Проте жодна з них не була розгорнута і не втілювалася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти», — зазначається в Каталозі онтологій [1; 3]. На жаль, ці Концепції залишилися проектами. Може, якби вони були своєчасно втілені в життя, не було б сьогодні стільки білих плям в системі виховання, всіляких непорозумінь в окремих регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Одним із провідних напрямів виступає родинне національне виховання, яке трактується як природне, провідне виховання, в якому батьки мають виступати головними вихователями протягом усього життя дитини: «Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ — такий шлях розвитку кожної людини, формування її національної свідомості й громадянської зрілості. Родинне виховання — це природна і постійно діюча ланка і виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя. Тому у своїй виховній діяльності система освіти має спиратися на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами», — йдеться в Концепції національної системи виховання (1996) [2].

Родинне виховання, на нашу думку, має великий вплив на демократичне становлення нашої держави (здійснення влади народу), зокрема, реалізацію механізмів безпосередньої участі громадян

в управлінні державними справами. Тим більше, як зауважувалося у відомому вислові Уїнстона Черчилля, «повсюди доводиться чути, що демократія — найгірший спосіб керівництва державою, однак усі інші способи, що колись були випробувані людьми, є ще гіршими» [5].

Як було нами зауважено на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: формування громадянського суспільства», «громадянське суспільство зароджується на певному етапі становлення цивілізованого суспільства і є основою формування правової держави. За відсутності громадянського суспільства практично неможливо створити правову державу. Ознаками громадянського суспільства є, зокрема: підпорядкованість держави ціннісним ідеалам громадянського суспільства (свобода, гуманізм, законність тощо); розвиненість соціальних структур суспільства — громадських об'єднань, політичних партій, а також їх реальний вплив на державне управління; можливість громадян, окремих індивідів реалізувати власну ініціативність з метою задоволення особистих чи суспільних інтересів без шкоди для соціуму» [4, 6]. Зазначені ознаки входять до спектру родинного й етнонаціонального виховання.

В перлинах народної мудрості закарбовано погляди попередніх поколінь щодо значення сім'ї у житті суспільства: «Яка вода, такий млин, який батько, такий син», «Які мамка й татко, таке й дитятко», «якого народила ненька, такого приймає й земелька». Таким чином етнонаціональне виховання варто трактувати як складний соціокультурний феномен, в якому міра залучення особистості до національної культури, розуміння основоположних національних цінностей та бажання безпосередньої участі в управлінні державними справами становить основу творення власного образу й неповторної індивідуальності.

Проблемі етнонаціонального виховання присвячена значна кількість наукових публікацій, проводяться численні наукові заходи та форуми. Проте, доводиться констатувати, що, попри вагомі кроки, здійснені у цьому напрямку, дієва стратегія у сучасному українському суспільстві відсутня.

Відправними точками наукового розгляду має стати аналіз сутності процесу виховання; визначення основних характеристик сучасного світового та українського культурного простору; розгляд

пропозицій та принципів формування змісту дієвої стратегії етнонаціонального виховання дітей та молоді у сучасному українському суспільстві.

У працях українських науковців Д. Антоновича, О. Бочковського, В. Вінниченка, М. Грушевського, С. Дністрянського, М. Драгоманова, М. Костомарова, Р. Лащенка, В. Липинського, С. Рудницького, В. Старосольського, С. Томашівського, І. Франка, Д. Чижевського, С. Шелухіна, А. Яковлева певною мірою піднято проблеми самовизначення особи, нації та держави, підкреслюється значення самостійної Української держави як опори духовної самовизначеності та усамостійнення українців.

Цікаві думки щодо етнонаціональної, ментальної сфери людського розвитку залишили у спадок Г. Ващенко, В. Вернадський, Ф. Вовк, Б. Грінченко, Д. Дорошенко, С. Єфремов, Т. Зінківський, Б. Кістяківський, А. Кримський, В. Кубійович, О. Оглоблін, Ю. Охримович, Н. Полонська-Василенко, О. Потебня, М. Чубинський.

Оригінальні ідеї з етнопедagogічної та етнодержавознавчої проблематики викладено у працях зарубіжних науковців українського походження: Л. Білецького, А. Білинського, Ю. Вассіяна, Б. Вінара, Т. Гунчака, А. Жуковського, В. Ісаєва, Р. Кіся, В. Когута, Б. Кравченка, Т. Кузьо, О. Кульчицького, Б. Крупницького, В. Кучабського, І. Лисяка-Рудницького, І. Мірчука, О. Мотиля, М. Павлишина, Я. Пеленського, Е. Пізюра, О. Потічного, О. Прицака, М. Прокопа, Л. Ребета, Л. Рудницького, Ф. Сисіна, Р. Сольчаника, О. Субтельного, Ю. Шереха, Р. Шпорлюка та ін.

В останні роки в Україні в суспільствознавчій науці стосовно етнонаціонального буття відбулися серйозні переоцінки. Поряд з традиційною етнопедagogікою утвердилися фундаментальні теоретичні етнологічні дослідження (В. Борисенко, В. Горленко, С. Макарчук, В. Наулко, А. Пономарьов та ін.).

Зауважимо також на тому, що протягом 90-х років ХХ століття в Україні конституювалися як повноправні наукові напрями: етнофілософія (В. Андрущенко, С. Грабовський, О. Забужко, В. Коцюбинський, В. Кремень, В. Лісовий, А. Кудряченко, М. Мокляк, Ю. Павленко, Б. Попов, Ю. Римаренко, М. Степико, Н. Хамітов та ін.); етнополітологія (В. Євтух, О. Картунов, І. Курас, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Пинчук, В. Потульницький, В. Трощинський); етносоціологія (А. Орлов, Б. Парахонський, В. Скуратівський,

В. Черниш та ін.); етнопсихологія (О. Нельга, В. Павленко, Т. Рудницька, М. Шульга та ін.); етнокультурологія (С. Вовканич, В. Горський, С. Грабовський, І. Дзюба, М. Жулинський, В. Нічик, В. Танчер, І. Шаблій та ін.), етнолінгвістика (Ю. Жлуктенко, В. Русанівський, О. Тараненко, О. Ткаченко); етноконфліктологія (В. Бекешкіна, С. Головаха, О. Маруховська, Г. Перепелиця, М. Пірен, А. Пойченко та ін.); етнотека (В. Пазенок, М. Попович та ін.); етнодемографія (С. Пирожков, І. Прибиткова та ін.).

У розробках вищевказаних та інших дослідників дедалі більше простежується відмова від ідеологічної заданості при вивченні етнонаціональних проблем.

У процесі виховання особистості необхідно, з одного боку, засвоїти цінності, а з іншого — активно інтегруватися до умов конкретного суспільства, враховуючи свої індивідуальні особливості, світоглядні цінності і особисту спрямованість. Адже нинішнє століття постає як століття розвинених інформаційних технологій, глобальної комп'ютеризації виробництва.

Наслідком інтенсивного розвитку новітніх технологій стає і те, що різні культури впливають одна на одну набагато швидше та інтенсивніше ніж раніше. Тому, активно долучаючись до прогресивних світових здобутків, маємо розуміти, що, насамперед, треба відновити свою самодостатність і потім виступати як рівноправні партнери, не поступаючись гідністю та самобутністю.

Отже, потрібно озирнутися і подивитися, що відбувається в світі, а для початку визначити основні характеристики сучасної світової та української культури. Аналізуючи сучасний стан зарубіжної культури, її вплив на особистість, зокрема Е. Фром, відзначає ситуацію культурного плюралізму, що приводить до трансформації природного буття соціокультурної системи. В цьому контексті під поняттям «культура» розглядається не якась міцна традиція — статична замкнена система, що визначає рівень історичного розвитку суспільства і людини. Нова культура об'єднує світ і долає всі кордони. Заснована швидше на зв'язках, ніж на автономії, вона перетворюється у потік значень, який постійно розчиняє старі і утворює нові зв'язки. Сучасна культура не є більше культурою місця, вона є культурою часу.

Зближення духовного і матеріального на ґрунті інформаційних елементів культури ілюструється «бліц-культурою», визначеною

Е. Тоффлером. Насправді, вона не є культурою в загальноприйнятому сенсі, а виступає винятково засобом трансляції певної інформації, що традиційно відноситься до сфери культури. Адже візуальні форми мовлення мають значно більший асиміляційний потенціал, ніж друковані засоби масової інформації. Під їхнім впливом витісняються традиційні форми і функції вербальної інформаційності, що допомагала людям збагнути власну ідентичність в національних параметрах. Індивід потрапляє у пастку нової ідентичності — *homo videns* (людина зображення), для якої існує лише те, що вона бачить (*non vidi, ergo non est*).

Окреслюючи соціокультурні наслідки ціннісних змін бліц-культури інформаційного суспільства, Е. Тоффлер не оминає своєю увагою відмінність у сприйнятті нової культури молодим і старшим поколіннями. Прагнучи від культури перш за все емоційного задоволення і, не встигаючи за новими покликами покоління «другої хвилі», старше покоління майже цілковито «опускає руки» й уникає будь-якої участі у творенні нової культури, у такий спосіб протестуючи проти її бездуховності.

Отже, новітні культурні реалії викликали збентеження і острах за майбутнє поколінь у представників тепер вже класичної наукової думки. Вони відчували, що з приходом новітньої доби світ все більше фрагментується, втрачаючи при цьому свою раціональну, предметно-діяльнісну підставу. Перед авторами багатьох наукових розвідок постало завдання віднаходження тих апіорних механізмів, що являються «цементом» який не дає цивілізаціям розпастися на незначні «дріб'язки-фрагменти».

Найважливішою умовою збалансованості трансформаційних процесів у ціннісній і предметно-діяльнісній системі та їх гармонійного співвідношення з інституціональними перетвореннями є підвищення рівня внутрішньої різноманітності.

Культурний плюралізм виникає у суспільствах, де близькі культурні і ціннісні традиції набувають своєрідних проявів на різних рівнях соціальної організації, у різних державах. Становлення культурного плюралізму передбачає наявність соціальних умов, необхідних для забезпечення з боку різних соціальних спільнот високого рівня взаєморозуміння, відповідності взаємним соціальним вимогам та очікуванням, які можуть привести до суттєвих змін у соціальній поведінці, сприяти розвитку нової системи суспільної

взаємодії. Таким чином, ситуація культурного плюралізму сприяє становленню принципово нового типу особистості.

Таким чином, першочерговим у сучасному світі стає виховання нового типу особистості. Основною метою етнонаціонального виховання стає урахування взаємних культурних потреб, інтересів та запитів. Тільки тоді воно може стати джерелом порозуміння і злагоди, тільки тоді предметні та дуже жорстокі дискусії не стануть яблуком міжнаціонального розбрату. Адже сама сутність етнонаціонального виховання полягає в тому, щоб запозичувати найкраще, передбачати активізацію процесу нашої культурної та цивілізаційної самоідентифікації, збереження самобутньої культурної ідентичності як кожного з нас, так і суспільства та країни в цілому.

Розглядаючи тенденції, якими характеризується культура сучасного українського суспільства, варто відзначити: на пострадянських теренах було втрачено важелі, що забезпечували пріоритетну роль національної культури в українському суспільстві. Її соціальне значення, наче по інерції, залишалося сталим, проте феномен полягав у тому, що воно мало цілком віртуальний характер, залишаючись у свідомості суспільства лише на декларативному рівні. Віртуальна «картинка» нібито засвідчувала наявність кардинальних позитивних зрушень, що протягом останнього часу відбувалися у суспільному житті України. Однак факти реального життя звели ілюзії нанівець. Становище української культури, мови, української музичної та книговидавничої діяльності залишалося вкрай нестабільним. Адже лише 20 % книг, що видавалися в Україні за останнє десятиліття були україномовними. Перевага була за російськомовними виданнями. На нашу думку, ситуація, що склалася у культурній сфері стала наслідком штучного втручання певних політичних та економічних сил, які спровокували негативіські суспільні тенденції, використовуючи культурні індустрії для власного збагачення.

Отже, йдеться про системне, свідоме невиконання та ігнорування певними державними установами уже діючого законодавства України — Конституції та низки Законів. Саме відсутність реального контролю за виконанням Законів нашої країни, фактичне потурання численним порушенням з боку спеціалізованих органів державного управління, пасивна позиція низки державних чиновників у розробці та прийнятті вкрай потрібних для практичної роботи підзаконних актів, які дозволили б чітко відстежувати та жорстко реагувати

на такі порушення, і призвели до сьогоднішньої катастрофічно тяжкої ситуації в культурному просторі нашої держави. Відсутність належної і адекватної діяльності організацій, як патріотично спрямованих, зацікавлених, рівноправних та державницькі зорієнтованих партнерів, в свою чергу, потужно гальмувало розвиток національної культури і громадянської самосвідомості в Україні.

Доводиться констатувати, що українська держава з її застарілою, громіздкою інфраструктурою, надто повільно пристосовує свою культурну політику до реалій сучасного життя, не пропонує ефективних засобів вирішення посталих етичних проблем, популяризації ідеалів Нової України. Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості народу, подолання усталених стереотипів, які склалися у масовій свідомості за роки тоталітарної системи. Він не можливий без розвитку національної гідності громадян, виховання їх на засадах патріотизму, поваги до історичної спадщини українського народу, загальнолюдських цінностей, соціального оптимізму. Саме тому завданням нашого часу стає модернізація усталених традицій, відновлення притаманних нашої культурі цінностей і розвиток етнонаціонального виховання дітей та молоді на теренах багатоетнічної України.

Нині національна культура стає стрижнем національного розвитку особи, нації (етносу), держави. Вищенаведене можна повністю віднести і до взаємозв'язку людини з нацією, зробивши акцент на етнокультурному тлі, з допомогою якого етнічне та національно-культурне начало виступає як форма національної самоідентифікації людини, збагачує її надбаннями етнонаціональної духовності, етнокультурним досвідом минулих поколінь.

Для вирішення існуючого протиріччя необхідна розробка глобально орієнтованої стратегії етнонаціонального виховання та інноваційних технологій, які забезпечать ефективне впровадження цієї стратегії у суспільне життя на загальнодержавному рівні. Адже, життя вимагає інтелектуально розвиненої особистості і разом з цим етнічно толерантною, відкритою до демократичного спілкування і розвитку в національному і міжнародному вимірі.

Міжнародна Комісія з питань освіти розробила загальну стратегію держави у галузі освіти та виховання у ХХІ столітті, яку розуміють

як постійний процес збагачення особистості знаннями та вміннями і, у значній мірі, як процес створення особистості та стосунків між окремими людьми, групами і народами. Комісія відмітила, що завдання виховання полягає у тому, щоб надати можливість всім без винятку проявити свої таланти і творчий потенціал.

Основоположними принципами освіти XXI століття визнано такі:

- навчитися жити разом, розвиваючи знання про інших, про їхню історію, традиції та спосіб мислення; володіти культурою спілкування; сприяти здійсненню сумісних проєктів;

- навчитися набувати знання, поєднуючи широкі загальнокультурні знання з можливістю глибокого опанування певної кількості спеціальних дисциплін. Загальний культурний рівень — це своєрідна перепустка до неперервної освіти, основа, необхідна для того, щоб навчатися протягом усього життя;

- навчитися працювати, удосконалюватись у своїй професії — набувати компетентності, яка дає можливість справлятися з різними ситуаціями;

- навчитися жити у XXI столітті, яке вимагає більшої самостійності та здатності до оцінювання, поєднання з посиленням відповідальності особистої в рамках реалізації колективних проєктів.

Ці ідеї і принципи необхідно покласти в основу розробки змісту стратегії етнонаціонального виховання в Україні.

Основною метою всіх здійснюваних освітянами заходів мають стати збереження, розвиток, популяризація, поширення традиційних народних культур; зміцнення почуття гордості українців за багату культурну спадщину рідної країни; збереження української мови для нащадків та виховання національної свідомості; залучення широких верств населення до багатогранної української культури.

Планомірне здійснення завдань етнонаціонального виховання дітей та молоді має забезпечити вільний і безконфліктний розвиток усіх наявних на теренах України національних культур, створити необхідні умови для утвердження державності української мови, набуття нею рис престижності, перспективності і авторитетності, а також для розвитку мовної самобутності національних меншин, їх відродження, захисту і використання їх мов згідно з статусом та виконуваними функціями, створення оптимального культурного простору в країні.

Світова і вітчизняна наука приділяє багато уваги аналізу наслідків процесів глобалізації. Зокрема, науковцями всебічно досліджено вплив новітніх інформаційних технологій на різні сфери життєдіяльності особистості. Наукова спільнота відзначає, що нині розширюється культурний вибір індивіда. Якщо раніше він існував у межах одного компактного культурного ареалу то тепер стає суб'єктом багатьох культур, які впливають одна на одну набагато інтенсивніше ніж це було раніше. У ході глобалізаторського впливу культури втрачаються самобутні культурні знання, неповторні знакові системи. Нині ми маємо досвід багатьох національних держав, культура яких безслідно зникла. З цією думкою погоджуються такі зарубіжні дослідники як: Д. Белл, А. Лейпахарт, Е. Тоффлер, Е. Фромм. Результати проведених вченими досліджень доводять, що тільки за умов збереження культурного плюралізму можливий всебічний гармонійний розвиток особистості.

Висновки. Отже, розгляд засад, на основі яких, на наш погляд, необхідно будувати сучасне етнонаціональне виховання дітей та молоді задля збереження національної культури, основоположних національних цінностей, формування громадянського суспільства та демократичний розвиток нашої держави залишається актуальним. Сучасне етнонаціональне виховання є одним із важливих чинників формування повноцінної, різнобічно розвиненої особистості. Етнічне виховання особи, нації та держави, як важлива складова етносоціальної політики, має стати однією з магістральних ліній державного реформування щодо відображення зміни підходу до етнічності, її ролі у системі етнополітичних та етнодержавницьких відносин. Саме такий підхід включає проблематику етнонаціонального виховання у контекст основоположних цінностей демократії та громадянського суспільства, вписуючись у світовий процес етнічної мобілізації за рахунок пошуку певних організаційних форм етнічного (національного) самовизначення особи, нації та держави. У свою чергу, звільнення національного чинника від монопольного впливу держави та її органів значно розширює горизонт можливостей людини у реалізації громадянських та національних прав. Етнічна ж та мовна ідентифікація, що лежить в основі останніх, якраз і має стати суттєвим громадянським станом людини, основою її етнічного (національного) самоутвердження.

Виконання поставлених перед етнонаціональним вихованням завдань забезпечуватиметься за умови конструювання такого змісту виховання і навчання, засвоєння якого сприятиме створенню умов для гармонійної міжкультурної соціалізації особистості. Це вимагає внесення коректив у структуру етнонаціонального виховання — розширення і збагачення його компонентного складу. Сучасне етнонаціональне виховання має базуватися на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію стануть дороговказом до вектору навчально-виховних зусиль, сформуєть виховний ідеал нового покоління українців, сприятимуть становленню громадянського суспільства на засадах демократичного розвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. Каталог онтології: Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ontology.inhost.com.ua/index.php?graph_uid=1280&item_id=49
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Затв. Наказом № 3754/981/538/49 від 27 жовтня 2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/v%D1%96jskovo-patr%D1%96otichna-robota/normativno-pravova-baza-vijskovo-patriotichnogo-vihovannya/konczepczija-naczionalno-patriotichnogo-vihovannya-molodi.html>
3. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011%2812%29.projekt.php>
4. Садовенко С.М. Багатогранність продюсерської діяльності (за підсумками проведення VI Міжнародної науково-практичної конференції «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: формування громадянського суспільства») : зб. наук. пр. / упор., наук. ред. С.М. Садовенко. — К. : НАКККиМ, 2015. — С. 6–15.
5. Швець В. Особливості становлення демократії та впровадження демократичних цінностей в Україні й світі [текст] [Електронний ресурс] / Віктор Швець, Юна Шайхалієва // Віче [Журнал]: Наукова бібліотека. — № 17, вересень 2010. — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2183/>

В статье раскрыто проблему этнонационального воспитания как фактора формирования основных культурных ценностей личности. Показано, что одним из ведущих направлений воспитательной работы является семейное национальное воспитание, трактующееся как естественный процесс, в котором родители должны исполнять роль главных воспитателей в течение всей жизни ребенка. Замечено, что семейное воспитание имеет значительное влияние на демократическое становление государства, в частности реализацию механизмов непосредственного участия граждан в управлении государственными делами.

Ключевые слова: этнонациональное воспитание, семейное воспитание, культурные ценности, воспитательная работа, формирование, личность.

The article examines the problem of ethnic and national education as a fundamental factor in the formation of the main cultural values of the personality. It explains that one of the key approaches to educational activity is national family education, treated as natural process, in which parents should be the main educators throughout the child's life. It is noted that family education has a great influence on the formation of a democratic state, in particular, implementation mechanisms of direct participation of citizens in public affairs.

Key words: ethnic and national education, family education, cultural values, educational activity, personality development.